

U organizaciji Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i suorganizaciji Društva za hrvatsku povjesnicu i Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju održan je 3. prosinca 2007. u Vijećnici Filozofskoga fakulteta u Zagrebu međunarodni Okrugli stol »150. obljetnica prvog modernog popisa stanovništva 1857.« Okrugli stol je priređen u povodu 150. obljetnice popisa stanovništva 31. listopada 1857., koji se smatra prvim modernim popisom te vrste u Habsburškoj Monarhiji i hrvatskim zemljama, ponajprije zbog uvođenja načela kritičnog trenutka, tj. provedbe popisa u točno određeni dan (što ranije nije bio slučaj, pa su se različite konskripcije provodile danima, mjesecima, a neke su trajale i po koju godinu). Navedena obljetnica bila je prigoda da se znanstveno progovori o značenju i kontekstu tog vrlo važnog popisa kojim je hrvatski prostor u sklopu Habsburške Monarhije izašao iz protostatističkog razdoblja u njegovim različitim pojavnim oblicima i definitivno ušao u orbitu moderne statistike.

Popisi stanovništva i srodni materijali (proto)statističkih provenijencija, kako u izvornicima tako i u različitim naknadnim obradama, dragocjeni su u povijesnim istraživanjima jer je riječ o pokazateljima visokog stupnja egzaktnosti koji, neovisno o svojoj metodologiji i stvarnim domašajima, bitno upotpunjuju sliku prošle stvarnosti, čineći tu stvarnost u kombinaciji s drugim vrstama vrela često puta znatno slojevitijom nego što bi ona to inače mogla biti u povjesničarskoj spoznaji. Dakako, ti izvori, i kao objavljene inačice i kao neobjavljeno gradivo, imaju i svojih ograničenja i to ponajviše u mjeri u kojoj se iz njih mogu dobiti samo određene vrste informacija o prošloj stvarnosti, pa je statističke izvore potrebno kombinirati s narativnim i drugim izvorima, ako se želi polučiti cjelovita slika prošle stvarnosti. No, ono što često puta nije moguće pronaći u narativnom ili nekom drugom izvoru, a moguće je u izvoru statističke naravi, jesu različiti više ili manje egzaktni podaci, među kojima i neki koji se najdosljednije javljaju samo u toj vrsti povijesnih izvora. U tom smislu statistički su izvori izvrsna dopuna ostalim vrstama izvora, a za određene vrste podataka i određene spoznaje oni potpuno nezaobilazni. Osim što su zanimljivi i

korisni povjesničarima sa stajališta upotpunjavanja spoznaje o prošlim pojavama i procesima, popisi stanovništva predmet su interesa demografa, a posežu za njima uvelike i drugi stručnjaci. Stoga je i bilo moguće na Okruglom stolu raspravljati o popisu 1857. uistinu interdisciplinarno, multiperspektivno, sadržajno i slojevito.

U radu Okrugloga stola sudjelovalo je 12 znanstvenika s priopćenjima, a nekoliko njih je dalo vrijedan doprinos u raspravi. Od toga je gotovo polovica bila iz Hrvatske, a polovica iz inozemstva, ponajviše iz susjedne Slovenije, ali i Mađarske. Radni jezici bili su hrvatski, engleski i slovenski. Rezultat svega toga je ovaj tematski blok koji sadrži osam zaokruženih znanstvenih priloga. U nekoliko radova iscrpno se obrađuju važna teorijska i činjenična pitanja: utemeljenje moderne statistike u Habsburškoj Monarhiji i hrvatskim zemljama, te mjesto i uloga Hrvatske u ekonomskoj strukturi habsburškog imperija sredinom 19. stoljeća. Ostali su radovi posvećeni pretežno pojedinačnim aspektima popisa 1857. godine: u njima se obrađuju Židovi u Hrvatskoj, Trst i njegovo stanovništvo, Istrani u Trstu i gospodarstvo Osječke županije. Iako se toga i ostali autori na različite načine dotiču, jedan je prilog posebno zaokupljen važnošću konzultiranja različitog izvornog popisnog gradiva u istraživačkom pristupu toj problematici.

Svrha Okrugloga stola »150. obljetnica prvog modernog popisa stanovništva 1857.« bio je pokušaj da se na razini Hrvatske kao cjeline – imajući uvijek na umu kako različite ambijente unutar nje tako i šire europsko panonsko-mediteransko civilizacijsko okruženje – valoriziraju različiti politički, gospodarski, društveni, kulturni i drugi aspekti i problemski slojevi popisa stanovništva 1857. godine, njegov kontekst i značenje kao i niz srodnih pitanja povezanih s tom temom i trajno otvorenih za sve vrste intelektualnih pregnuća. Koliko se u tome uspjelo, pokazuju radovi u tematskom bloku koji slijedi.

Rasterom elaboriranih tema u znanstvenim priložima koji se ovdje objavljuju polučin je trajan pisani trag kao svjedočanstvo intelektualnog i radnog napora mjerodavnih stručnjaka da učine korak dalje u spoznajnoj valorizaciji apostrofirano problemskog kompleksa i upozoravanju na važnost historijske statistike. Može se stoga očekivati da će ovaj tematski blok potaknuti daljnje istraživačke interese i pridonijeti osmišljavanju obrazaca za buduća znanstvena nastojanja na tome – kad je riječ o 19. i 20. stoljeću – uistinu bogatom području istraživanja.

*Željko Holjevac
Filozofski fakultet, Zagreb*